

O sociolektech kolem nás

Jana Svobodová, PdF OU

jana.svobodova@osu.cz

ČECHOVÁ, M., SPĚVÁČKOVÁ, M. a kol. *Sociolekty v různých sférách komunikace*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2023.

Další z řady obohacujících monografií plzeňské proveniencie se tentokrát zaměřila na širokou škálu sociolektů. Řazení obsahu do pěti oddílů se odvíjí od obecnějších úvah o místě a roli sociolektů. V úvodním oddílu se **M. Hrdlička** zamýšlí nad národním jazykem a jeho varietami nejen na území historicky obývaném Čechy, ale i v enklávách českých krajanů v zahraničí, nad podobou češtiny jako druhého jazyka u jinojazyčných mluvčích nebo nad pojetím českého jazyka ve znakové komunikaci neslyšících. Proměnlivost standardu a substandardu v aktuální české jazykové situaci rozebírá **M. Čechová**. S oporou o řadu příkladů poukazuje na propustnost hranic mezi sociolekty, posuny mezi slangismy a profesionalismy, na vznik termínů z profesionalismů, uvažuje i o celkových proměnách společenské komunikace. S politováním připomíná rozkolísanost a nejednotnost školské jazykovědné terminologie. Slovenský sociolingvistický pohled na dichotomii spisovnost – nespisovnost přidává **P. Odaloš**. O specifickém přenášení argotických prvků do osobní komunikační sféry se rozepsal **M. Vondráček**.

Rozsáhlý druhý oddíl publikace se týká komunikačního využití profesního a slangového výraziva. Analytický pohled do oblasti specifické mluvy programátorů nabízí **M. Balowski**. Sleduje tři skupiny komunikátů: programátorů s veřejností, programátorů s počítačem i programátorů navzájem, v nichž se zastoupení slangových a profesních prvků významně různí. Zatímco v první oblasti se vyskytly jen dílčí prvky slangu, ve druhé jde o technolekt a ve třetí o čistý sociolekt. Razantní proměny komunikačních zvyklostí v oblasti informačních technologií mapuje rovněž **R. Písková**. Poukazuje na výraznou diferenciaci během uplynulého dvacetiletí. Turbulentní vývoj znamená mimo jiné, že zvýšenou pozornost je zapotřebí věnovat i etické stránce užívání těchto technologií. **M. Spěváčková** s **J. Vaňkovou** porovnávají tradiční pivovarnický slang, dříve popsáný L. Klimešem nebo A. Jaklovou, se současným stavem. Dotazníkovou sondu nyní zadaly u pracovníků dvaceti malých pivovarů. Oproti minulosti konstatují výrazné změny, konkrétně mizení někdejších výrazů nebo nápadný ústup germanismů v aktuálním sociolektu, pro který doporučují užívat označení pivovarská profesní mluva. Živou oblast profesní mluvy zaměstnanců v potravinových řetězcích, a to jak v kontaktu mezi sebou navzájem, tak v komunikaci se zákazníky, podrobily zkoumání **M. Maturová** a **Š. Jindrová**. Vysledovaly, že mezi zachycenými univerbizovanými výrazy dominují profesionalismy vzniklé odvozováním či skládáním, projevovalo se i originální kreativní tvoření, potvrzující snahu zaměstnanců vyjádřit

se nejen stručně, ale i odlehčeně a vtipně. Slovenské chápání komunikačního registru, který je sociolektům nadřazený, aplikoval v příspěvku věnovaném oblasti sportu a lezeckému slangu **J. Krško**. Poukázal zejména na nepřehlédnutelnou ekonomičnost a uplatnění zkratk. **Ž. Dvořáková** zevrubně analyzovala česká příjmení, která zrcadlí profesní slovní zásobu z oblasti textilnictví, povšimla si v té souvislosti také historických nářečních a jinojazyčných vlivů, konkrétně německých anebo maďarských.

Ve třetím oddílu se pozornost upírá na sociolekty z pohledu školy a mládeže. **H. Chýlová** sleduje sociolekt ve výuce českého jazyka. Vyzdvihuje význam slangismů a profesionalismů při objasňování slovtvorných zákonitostí nebo dokladů jazykové kreativity a přimlouvá se za využití sociolektického výraziva ve výuce. Uvádí, že tak lze doložit aktuální posuny v živé komunikaci. **J. Zeman** podchytil kontaktní výrazy v neformálním dialogu. Podle jeho zjištění neslouží tyto diskursní markery pouze jako signál komunikačnímu partnerovi, ale také k segmentaci mluveného projevu, uspořádání nebo střídání replik a výpovědních linií. **J. Hasil** popsal, jak se studenti ze zahraničí vyrovnávají v češtině s kontaktem se sociolekty a profesní mluvou svých oborů. Jako příklad zvolil zdravotnický sociolekt a názorně předvedl, že pro cizince působící v Česku je znalost příslušných sociolektů nepostradatelná. Komunikaci nastávajících matek nebo matek s malými s dětmi zkoumala ve slovenském prostředí **Z. Popovičová Sedláčková**. Podtrhla specifičnost daného sociolektu s řadou nápadných rysů, které souvisejí s tím, co tyto ženy spojuje a jaký smysl jejich vzájemná interakce má. Odrážejí se v ní jak radosti, tak obavy a problémy spojené s mateřstvím a výchovou dětí, ale i touha sdílet je s ostatními, povzbudit je a najít povzbuzení také pro sebe.

Ve čtvrtém oddílu se propojují sociolekty s uměleckou literaturou a publicistikou. Nejprve **J. Hoffmannová** rozebírá trojici úspěšných a oceňovaných českých děl, jíž je společné to, že knihy vyšly v roce 2021 a jejich hlavními hrdiny jsou žáci 2. stupně základní školy a středoškoláci. Kromě proměnlivosti sociolektu současně mladé generace ji v nich zaujalo vysoké zastoupení dalších nespisovných prvků, které hodnotí až jako „přeexponovanou koncentraci nespisovnosti“. **A. Artemov** postřehl množství ústrojně zakomponovaných různorodých interslangismů v české tvorbě Jaroslava Rudiše a pozoroval jejich funkčnost. Prokázalo se, že jsou součástí fikčního světa jeho postav, které by se ve svém prostředí bez sociolektu neobešly. **S. Schneiderová** obrací pozornost k aktuální komunikaci v českém i slovenském prostředí a jejímu obrazu v mediálním světě. Na vybraných příkladech módních výrazů a spojení dokazuje, jak se rozmlžují hranice jejich původního významu.

Závěrečný pátý oddíl se zabývá slovtvornými postupy a utvářením lexika v různých sociolektech. **L. Janovec** čerpal z aktuálního materiálu shromážděného v několika studentských vysokoškolských kvalifikačních pracích, který pocházel z více odlišných sociolektů a zahrnoval příponově derivované názvy osob. Naznačil tendence, které jsou takovým sociolektismům společné z pohledu slovtvorby a které bude užitečné dále prozkoumat. **L. Radková** a **M. Místecký** uplatnili metody kvantitativnělingvistického výzkumu na dílčí soubor vybraných sociolektismů. Pregnantní výsledky, doložené pomocí grafů, ukázaly na převahu substantivních derivátů. Užívané sufixy mají nestejnou frekvenci a pokrývají různá sémantická pole. Nabízí se

provést navazující výzkum opřený o rozsáhlé psané korpusy, kterým by se dalo doložit, zda a jak souvisí zastoupení sufixů v sociolektech s jejich četností ve spisovné češtině. **P. Mitter** se zabýval redukovánými formami proprií s onymickým příznakem neoficiálnosti a potvrdil, že tyto typy (např. *Jizerky*, *Staromák*, *Mácháč*, *Kanáry*) se nejčastěji vyskytují v mluvených projevech nespisovného rázu, případně v psaných textech se zjevnými rysy mluvenosti. Do spisovných mluvených projevů pronikají jen ojediněle, především pak derivované univerbizáty tvořené sufixy *-ka/-ky* nebo *-ák*. **J. Málková** v osvěžujícím příspěvku o jménech koček z kočičích útulků probrala motivaci a tvoření těchto pojmenování a přispěla tím k upřesnění jazykového obrazu zvířete v dnešním světě. Vysledovala mimo jiné, že společným rysem studovaného souboru sociolektismů je kladná expresivita, která se odráží ve vysokém počtu deminutiv.

Plzeňská kolektivní monografie *Sociolekty v různých sférách komunikace* se vyznačuje soudržností a tematickou jednotou. Přináší množství rozmanitých poznatků i cenných podnětů pro další zkoumání. Po editorské stránce je uspořádána velice pečlivě. Díky své obsahové různorodosti i snadné dostupnosti elektronické podoby¹ si jistě najde mnoho čtenářů jak mezi lingvisty nebo literárními vědci, tak mezi učiteli.

Mladý Deml

Lukáš Prokop, Památník národního písemnictví v Praze

prokop@pamatnik-np.cz

DEML, Jakub. *Po Bohu celý Váš. Korespondence Jakuba Demla a Josefa Florianana. IX. svazek. Praha: ÚČL, 2023.*

Devátý svazek korespondence básníka a kněze Jakuba Demla, tentokrát s Josefem Florianem z let 1903–1935, je z mnoha ohledů důležitý dokument. Zahrnuje období, kdy Jakub Deml pracoval pro Josefa Florianana a po určitou dobu také žil ve Staré Říši. Období končí roztržkou roku 1911 a až v roce 1920 se vztah částečně obnovuje. Přesněji řečeno svazky tedy zahrnují korespondenci z let 1903–1911 a 1928–1935. Jak píše Daniela Iwashita, autorka komentáře, je to „rozhovor do zdi“, knihy totiž přinášejí nesrovnatelně víc dopisů Demlových, listů staroříšského nakladatele je jen několik, a „i to málo, co z Florianovy tehdejší korespondence zbylo, je psáno tak „jako by byly listy určeny někomu jinému,“ pokračuje autorka komentáře.

Deml začíná publikovat už v roce 1904 knihou *Slovo k Otčenáši Františka Bílka*, v plné síle však až právě po roztržce s Florianem, v desátých letech. Korespondence se tak stává spolehlivým zdrojem informací, co se s Demlem na počátku století dělo. Mladý kněz, redaktor a překladatel, kterého tu nacházíme, je už oním energickým, výřečným mužem, který pochopil, „jak je každá tečka nelidská“. Myšleno v životě i v rozhovoru. Korespondence s Florianem ukazuje, do jaké míry se Deml nechal

¹ Kompletní text je dostupný v Digitální knihovně Západočeské univerzity v Plzni: <https://doi.org/10.24132/ZCU.2023.11948>